

1986

İNSAN HAKLARI DERNEĞİ HUMAN RIGHTS ASSOCIATION

Necatibey Cad. 82/11-12,
Kızılay – Ankara
Tel: 00 90 312 230 35 67-68-
69
Faks: 00 90 312 230 17 07
E-mail: posta@ihd.org.tr,
<http://www.ihd.org.tr>

19.04.2019

2018 YILI TÜRKİYE İNSAN HAKLARI İHLALLERİ RAPORU

Otoriter Yönetim ve Kalıcı OHAL Düzeni

2018 yılı Türkiye'deki tek kişi yönetimine dayalı otoriter yönetimin inşa edilmesi seçimlerinin yapıldığı ve kalıcı OHAL düzenine geçilen bir yıl oldu.

24 Haziran 2018 tarihinde yapılan seçimlerle "Türk Tipi Başkanlık" seçimleri gerçekleştirildi ve 16 Nisan 2017 tarihli referandumda değiştirildiği ilan edilen Anayasanın değiştirilen tüm maddeleri seçimle beraber yürürlüğe girdi. Dolayısıyla 2018 yılı otoriter yönetimin inşasının gerçekleştirildiği bir yıl oldu. Bu süreç halen devam etmektedir.

21 Temmuz 2016'da başlayan OHAL rejimi 19 Temmuz 2018 tarihinde sona erdirildi. Ancak 31 Temmuz 2018'de yürürlüğe giren 7145 sayılı kanunla OHAL adeta 3 yıllığına uzatılmış oldu. Dolayısıyla 2018 yılı aynı zamanda OHAL düzenin de kalıcılaştığı bir yıl olarak yaşandı.

Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisinin 25 Nisan 2017'de Türkiye'yi yeniden siyasi denetime tabi tutması ile ilgili süreç 2018 yılında devam etmiştir. Ancak Avrupa Konseyi 2018 yılında denetim raporunu görüşmemiştir. Türkiye'deki demokrasi ve insan hakları sorunlarının büyüklüğü karşısında AIHM'in göstermiş olduğu tutum ibret vericidir. Hukukun üstünlüğü ilkesinden uzaklaşan AIHM'in kendisine dava gelmemesi için sürekli olarak Türkiye'deki Anayasa Mahkemesini işaret etmesi insan hakları değerlerinin korunmasında yaşanan aşınmayı çok net olarak ortaya koymuştur. Buna karşın Anayasa Mahkemesinin özellikle "devletin milli güvenlik politikaları" konusunda insan haklarından yana karar üretmediği ve olumsuz bir tutum içerisinde olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle OHAL KHK'ları ve OHAL yasaları hususundaki olumsuz tutumu insan haklarının korunmasında etkili bir mahkeme olmadığını ortaya koymuştur.

Türkiye'de otoriter yönetim anlayışının inşası karşısında demokrasi güçlerinin bir araya gelmemesinin yarattığı sorunlara rağmen, Türkiye halkının özellikle seçimlerde sandıkta demokrasi ve barış mesajı vermesi önemli ve anlamlıdır. Gerek 24 Haziran seçimlerinde gerekse de 31 Mart 2019 seçimlerinde halkın sandıkta bir araya gelerek vermiş olduğu demokrasi ve barış mesajının demokrasi güçleri tarafından algılanması ve demokrasi ittifakının kurulmasının zorunlu olduğunu vurgulamak istiyoruz.

Çeşitli başlıklarda ihlal iddiaları ile ilgili değerlendirmemiz ise şöyledir:

KALICI HALE GELEN OHAL REJİMİ

Türkiye 2018 yılının yarısını yine OHAL yönetimi altında geçirdi. 21 Temmuz 2016'da ilan edilen ve yedi kez uzatılarak 19 Temmuz 2018 tarihine kadar süren ve çoklu hak ihlallerine yol açan OHAL rejimi, Anayasa'nın çizdiği sınırların açıkça dışına çıkan denetimsiz bir yönetim biçimi tesis etmiş ve bunu kalıcı hale getirmiştir.

İnsan Hakları Derneği (İHD) hükümet dışı bağımsız ve gönüllü bir kuruluştur. 1986 yılında 98 insan hakları savunucusu tarafından kurulan derneğin günümüzde 28 şubesi, 6 temsilciği ve 7945 üyesi bulunmaktadır. Türkiye'deki en eski ve en büyük insan hakları örgütü olan İHD'nin "tek ve belirli amacı, 'insan hak ve özgürlükleri' konusunda çalışmalar yapmaktır."

Bu süre içinde toplam 32 OHAL KHK'sı (2016'da 12 tane, 2017'de 18 tane ve 2018'de 2 tane) çıkarılmıştır. Çıkarıldıkları andan itibaren 30 gün içerisinde TBMM tarafından görüşülmesi gerektiği halde bir buçuk yıl bu gereklilik yerine getirilmeden uygulanan OHAL KHK'ları, 24 Haziran Erken Genel Seçimleri kararı alınmadan kısa bir önce aceleyle TBMM gündemine taşındı ve yasa haline getirilerek mevzuata dahil edildi. Böylelikle KHK'lar ile pek çoğu OHAL gerekçesiyle ilgisiz alanlarda 300 den fazla yasada yapılan değişiklik de mevzuata dahil edilerek kalıcılaşmış oldu.

OHAL KHK'larından 31'i kanunlaşmış olup bunlar yürürlüğe girmiştir. Anayasa'ya göre OHAL KHK'larının OHAL süresi boyunca uygulanması gerekmektedir. Ancak bu KHK'ların içeriğine baktığımızda kalıcı ve geleceğe dair sonuç doğurucu hükümler içermektedir. Bu nedenle henüz OHAL devam ederken CHP'nin 670 sayılı OHAL KHK'sının iptali için Anayasa Mahkemesi'ne açtığı davada, Anayasa Mahkemesi'nin 2016/171 E, 2016/164 K sayılı ve 02.11.2016 tarihli 8 Kasım 2016 tarihli resmi gazetede yayımlanan kararı ile OHAL KHK'larının Anayasal yargıya tabi olmadığı kararı verilerek iktidara oldukça geniş ve keyfi bir alan açılmıştır. OHAL KHK'ları yasalaştıktan sonra ana muhalefet partisi CHP'nin bu kanunların iptali için Anayasa Mahkemesi'ne açtığı davalarda da Anayasa Mahkemesi ret kararı vermiştir. Bu kararların tamamı 29-30 Haziran 2018 tarihli resmi gazetelerde yayımlanmıştır. Bu durumda Türkiye iç hukukunda Anayasa Mahkemesi dahil olmak üzere OHAL KHK'larının sadece OHAL dönemi ile sınırlı tutulabileceğine dair hukuk kuralı çığnemiş, siyasal iktidara keyfi yönetim imkanı tanınmıştır.

Olağanüstü Hal süresince KHK'lara eklenen isim listeleri ile 135.147 kişi kamu görevinden çıkarılmıştır. Bu listelerde ismi olanlar, haklarında herhangi bir yargılama yapılmaksızın, terör suçlarıyla ilişkilendirilmiş, "Terör örgütlerine veya Milli Güvenlik Kurulunca Devletin milli güvenliğine karşı faaliyette bulunduğu karar verilen yapı, oluşum veya gruplara üyeliği, mensubiyeti veya iltisakı yahut bunlarla irtibatı olan" kişiler olarak tanımlanmışlardır.

Söz konusu kamu görevlileri kamu hizmetinde istihdam edilme imkânından ömür boyu mahrum bırakılmış ve "sivil ölüme" mahkum edilmişlerdir. KHK'lar ile ihraçların yol açtığı işsizlik, ekonomik güvencesizlik, ifade özgürlüğünün kısıtlanması, medya ve sosyal medyada hedef gösterilmek de dahil olacak biçimde, kişi güvenliğinin tehdit altına girmesi, hukuka aykırı ev ve işyeri aramaları ile özel hayatın gizliliğinin ihlali, seyahat özgürlüğünün engellenmesi gibi hak ihlalleri ile baş göstermektedir. Tüm bunlar ihraç edilen kişiler üzerinde travmatik etkilere de yol açmaktadır. İntihar vakaları bu durumun önemli göstergelerinden biridir. KHK'ların yayınlandığı ilk günden bu yana (farklı kamu görevlerinden olmak üzere) toplam **37 intihar vakası** bildirilmiştir.

21 Temmuz 2016 tarihinde başlayan ve 2017 yılı boyunca devam edip 18 Temmuz 2018 günü sona eren OHAL koşullarında tespit edebildiğimiz kadarı ile bilanço şöyle gelişmiştir:

- 23 Temmuz 2016'da yürürlüğe giren 667 sayılı KHK ile gözaltı süresi 30 güne çıkarılmış, 27 Temmuz'da yürürlüğe giren 668 sayılı KHK ile gözaltının ilk 5 gününe avukat ile görüş yasağı getirilmiştir. Bu uygulama 6 ay boyunca kesintisiz uygulanmıştır. 23 Ocak 2017'de yürürlüğe giren 682 sayılı KHK ile gözaltı süresi 30 günden 14 güne indirilmiş, gözaltında avukat görüş yasağı ilk 1 güne indirilmiştir.
- OHAL süresince Anayasaya çok açıkça aykırı olan ve maalesef Anayasa Mahkemesi'nin tamamen devre dışı bırakıldığı/kaldığı bir ortamda çıkarılan KHK'larla 135.147 kamu görevlisinin kamu görevinden çıkarıldığı, bunun dışında önce ihraç edilip ardından görevine iade edilen 3.833 kamu görevlisi ile ilgili bir süreç yaşanmıştır. Kapatılan özel kuruluşlarda görev yapan ve çoğunluğu öğretmen olan 22.474 kişinin çalışma izinleri iptal edilmiş olup bunlardan sadece 614'ünün izni iade edilmiştir.

- OHAL süresince büyük çoğunluğu HSK kararı olmak üzere AYM kararı ve askeri hakim savcılar için YAŞ kararları ile toplam 4.395 hâkim ve savcı ihraç edilmiş olup bunların dışında önce ihraç edilip iade edilen 170 hakim ve savcı bulunmaktadır.
- Kapatılan özel sağlık kuruluşu 48 olup, bunlardan 2'si geri açılmıştır.
- Kapatılan özel eğitim/öğretim kurumları (okul, kurs, pansiyon, yurt gibi) 2.281'dir. 15 özel üniversite kapatılmış, 19 sendika ve konfederasyonun faaliyetlerine son verilmiştir. Kapatılan 15 Üniversitenin toplam 3.041 kadrolu personeli işsiz kalmıştır.
- Bu süre içerisinde devlet tarafından el konularak kayyum atanan şirket sayısı 985 olup bunların ekonomik büyüklüğünün 41 milyar Türk lirası civarında olduğu, buralarda çalışan işçi sayısının 49.587 kişi olduğu bilgisi paylaşılmıştır.
- OHAL süresince en büyük zarar ifade özgürlüğüne ve dolayısıyla basın özgürlüğüne verilmiştir. Yazılı ve görsel medya başta olmak üzere kapatılan basın yayın kuruluşu 201 olup sadece 25'inin açılmasına izin verilmiştir.
- OHAL süresince çok sayıda gazeteci tutuklanmıştır. Halen en az 171 gazeteci tutuklu ve hükümlü olarak cezaevinde tutulmaktadır.
- OHAL süresince 1.607 dernek kapatılmış olup 183'ünün geri açılmasına izin verilmiştir. 168 vakıf kapatılmış olup 23'ünün geri açılmasına izin verilmiştir. Bu dernek ve vakıflardan birçoğunun Fethullah Gülen örgütü ile bağlantılı olduğu ileri sürülmüş olup, geri kalanların ise somut herhangi bir nedene dayanmadan başka yasa dışı örgütlerle bağlantılı olduğu belirtilip kapatıldıkları ifade edilmiştir. Kapatılan diğer derneklerin ise ağırlıklı olarak Kürt kültür kurumları ile kadın örgütleri, hak ve hukuk örgütleridir.
- OHAL Komisyon kararlarına karşı sadece Ankara'da başlangıçta 2 adet şimdi ise 6 adet İdare Mahkemesi görevli ve yetkili kılınmıştır.
- OHAL koşullarında ifade özgürlüğü ihlalleri tavan yapmıştır, Adalet Bakanlığı resmi istatistiklerine göre 2016 yılında Cumhurbaşkanı'na hakaretten yani TCK 299. Maddesi'nden dolayı 4187 kişiye dava açılmış iken bu sayı 2017 yılında 6.033 kişiye yükselmiştir. Türklüğe hakareti düzenleyen TCK 301. Maddesi'nden ise 2016 yılında 482 dava açılmış iken bu sayı 2017 yılında 753 kişiye yükselmiştir. Bununla birlikte yasadışı örgüt propagandası yapmaktan dolayı 2016 yılında 17.322 kişiye dava açılmış iken bu sayı 2017 yılında 24.585 kişiye yükselmiştir.

Olağanüstü halden olumsuz etkilenen insanlar için hukuki prosedür neredeyse imkansız hale gelmiştir. Hükümetin kararlarının yüz binin üstünde insanı etkilediği düşünüldüğünde durumun ciddiyeti daha aşikar olacaktır. Olağanüstü Hal Önlemlerine yönelik olarak Venedik Komisyonu'nun önerilerinde yer alan hiçbir kritere uygun olmayan bir şekilde 22 Mayıs 2017 tarihinde oluşturulan **OHAL İşlemleri İnceleme Komisyonu**'nun ağır işleyişi ve aldığı yetersiz kararlar ile OHAL sonuçlarının kalıcı etkisini arttırmaktadır. Söz konusu Komisyon, 09 Kasım 2018 tarihinde yaptığı duyuru ile OHAL kapsamında yayımlanan KHK'lar ile **125.678'i kamu görevinden çıkarma** olmak üzere toplam **131.922 işlem gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Bu işlemlerden 2.761'i kurum/kuruluş kapatma işlemidir.** Komisyonun yapılan başvuru sayısı **126.000**'dir. Komisyon bunlardan **4.750'si kabul, 58.350'i ret** olmak **toplam 63.100 başvuru hakkında karara varmıştır.** Sadece bu rakamlar bile bu Komisyonun –özellikle yasal çözüm arama hakkının gerçekleştirilmesine yönelik uygun araçlarla donatılmış bağımsız bir organa dair tavsiyeler- pratikte işlev görmediğini ortaya koymaktadır.

Her ne kadar OHAL uygulaması 18 Temmuz 2018 itibariyle sona ermiş ise de olağanüstü halde uygulanagelen önemli uygulamaların en az üç yıl daha yürürlükte kalmasını öngören 25 maddelik 7145 sayılı “Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” 25 Temmuz 2018 tarihinde TBMM de kabul edilerek OHAL tüm sonuçlarıyla birlikte kalıcı hale getirilmiş oldu. Cumhurbaşkanı tarafından 31 Temmuz 2018 günü onaylanarak yürürlüğe giren bu kanun ile olağandışı rejim uygulamalarını önemli ölçüde kalıcı hale getiren OHAL KHK’larının yetmediği kimi boşluklar da giderilmeye çalışılmıştır.

Gerekçe bölümünde iki yıldır süren OHAL’ın artık uzatılmayacağı için bu değişikliklerin gerekli olduğuna yer verilen bu kanun ile;

- Gözaltı süresinin hâkim kararıyla dörder günlük sürelerle uzatılarak toplamda 12 güne çıkarılabileceği düzenlenmiştir. Ancak, Anayasa’nın 19. Maddesine göre toplu suçlarda bile gözaltı süresi, savcının talebi ve hâkimin kararı üzerine uzatılarak en fazla 4 gün olabileceğinden açıkça Anayasa ihlal edilmiştir. Anayasa’nın 19. maddesinde gözaltı sürelerinin OHAL ve savaş halinde uzatılabileceği yazmaktadır. Bu düzenleme OHAL’in fiilen devam ettiği anlamına gelmektedir.
- Valilere kentin belli yerlerine belli kişilerin 15 gün boyunca giriş ve çıkışını yasaklama yetkisi verildiği gibi süre belirtilmeksizin belli yerlerde ve belli saatlerde kişilerin sokağa çıkmasını, araçların trafiğe çıkmasını yasaklama yetkisi de verilmiştir. Bu yetki kullanılarak Anayasa’nın 19. Maddesindeki kişi hürriyeti ve güvenliği ile 23. Maddesindeki yerleşme ve seyahat hürriyetinin ihlal edileceği kuşkusuzdur. Bu yetkinin kullanılmasında, bu hakların yanı sıra bu haklarla bağlantılı çok sayıda hak da ihlal edilmiş olacaktır.
- Valilere toplantı ve gösteri yürüyüşlerini sınırlama, erken dağıtma gibi yeni yetkiler tanınarak Anayasa’daki toplantı ve gösteri hakkını düzenleyen 34. Maddenin ihlalini doğuracak işlem ve uygulamalara zemin hazırlanmıştır.
- Tüm kamu kurum ve kuruluşlarında kurulacak komisyon ve ilgili bakanın onayı ile kişileri kamu görevinden çıkarma işlemlerinin devam edeceği düzenlenmiştir. Tıpkı OHAL KHK’lerindeki gibi milli güvenliği tehdit eden yapı ve oluşumlar ile terör örgütleriyle iltisaklı olan kişiler kavramı getirilerek aslında OHAL düzeni sürdürülmek istenmektedir. İhraç edilenler ile edileceklerin pasaport iptallerinin devam edeceği düzenlenmiştir. Akademisyenler bakımından ise göreve iade kararı çıkarsa bile eski görev yerlerine iade edilmeyecekleri düzenlenmiştir.
- Bir kişinin aynı olayla ilgili olarak yeniden ifadesinin alınması ihtiyacı ortaya çıktığında bu işlemin, savcının yazılı emriyle kolluk tarafından yapılabileceği, tutukluluğa itiraz ve tahliye taleplerinin dosya üzerinden karara bağlanabileceği şeklinde usul güvencelerini ve adil yargılama hakkını ortadan kaldıran pek çok düzenleme yapılmıştır.

7145 sayılı kalıcı OHAL kanunu ile pek çok hak ihlal edilmiştir. Bunlar sırasıyla;1.Kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkı, 2.Yerleşme ve seyahat özgürlüğü,3.Masumluk karinesi, 4.Adil yargılanma hakkı, 5.Eşitlik ilkesi ve ayrımcılık yasağı, 6.Düşünce ve kanaat özgürlüğü, 7.İfade özgürlüğü, 8.Örgütlenme özgürlüğü, 9.Özel hayatın ve aile hayatının gizliği ilkesine saygı, 10.Akademik özgürlük, 11.Çalışma hakkı başta olmak üzere hak ve özgürlüklerin daraltılıp iktidarın yetkilerini sınırsızca genişleten yukarıda yer verilen ve benzeri diğer maddeler ile OHAL kalıcılaştırılmıştır. Eğer bir ülke, kendi Anayasa’sına bile aykırı kanunlar yapıp bunlar Anayasa kuralıymış gibi davranıyorsa o ülkede hukuk tartışmasının yapılamayacağı kanaatindeyiz.

YAŞAM HAKKI

Siyasal iktidarın içeride ve dışarıda şiddeti esas alan politikaları yine 2018 yılında yaşanan yaşam hakkı ihlallerinin başlıca sebebinin oluşturmaktadır. Öte yandan yaşam hakkı ihlalleri, sadece devletin güvenlik güçleri tarafında gerçekleştirilen ihlaller ile sınırlı değildir. Üçüncü kişiler tarafından gerçekleştirilen fakat devletin, “önleme ve koruma” yükümlülüğünü yerine getirmeyerek neden olduğu ihlalleri de kapsamaktadır.

İHD Dokümantasyon Merkezinin verilerine göre 2018 yılının ilk 11 ayında;

- Kolluk güçlerinin yargısız infazı, dur ihtarına uyulmadığı gerekçesiyle veya rastgele ateş açması sonucu 20 kişi yaşamını yitirmiş, 15 kişi yaralanmıştır. Sınır bölgelerinde kaynağı belli olmayan rastgele veya hedef gözeterek yapılan atışlar sonucunda 10 kişi yaşamını yitirmiş, 41 kişi yaralanmıştır.
- Silahlı çatışmalar nedeniyle 107’i güvenlik gücü (asker, polis, korucu), 391’i militan, 4’ü sivil olmak üzere toplam 502 kişi yaşamını yitirmiştir. Bu dönemde 236’ı asker, polis ve korucu, 6’sı militan ve 4’ü sivil olmak üzere toplam 246 kişi ise yaralanmıştır.
- Güvenlik güçlerine ait zırhlı araçların çarpması sonucu 7 kişi yaşamını yitirmiş, 26 kişi de yaralanmıştır.
- Mayın ve sahipsiz bomba vb. patlaması sonucu 3 kişi yaşamını yitirmiş 22 kişi de yaralanmıştır.
- Cezaevlerinde en az 23, gözaltı yerlerinde ise biri trans kadın olmak üzere en az 5 kişi şüpheli bir şekilde yaşamını yitirmiştir.
- Zorunlu askerlik yaparken en az 10 kişi şüpheli bir şekilde yaşamını yitirmiştir.
- İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclis’inin verilerine göre iş kazaları/cinayetleri sonucu en az 1923 işçi yaşamını yitirmiştir.
- 2018 yılında 39 kadın intihar etmiş, en az 320 kadın erkek şiddeti nedeniyle yaşamını yitirmiştir. İntihar teşebbüsünden sonra 18 kadın yaralı kurtulmuş, tespit edebildiğimiz kadarı ile 832 kadın ise şiddete uğrayarak yaralanmıştır. Resmi rakamlar ise durumun daha da ağır ve vahim olduğunu ortaya koymaktadır.
- 2018 yılında tespit edebildiğimiz kadarı ile 21 çocuk intihar etmiş, 51 çocuk öldürülmüş, 502 çocuk ev içinde veya toplumsal alanda şiddete maruz kalmıştır. Okul çağında 44 çocuğun okulda şiddete maruz kaldığı tespit edilebilmiştir.

Siyasal iktidar tarafından 2018 yılında da sık sık dile getirilen ölüm cezasının geri getirilemeyeceğini belirtmek isteriz. Ölüm cezası yaşam hakkını ortadan kaldıran bir devlet şiddeti, bir başka deyimle devlet eliyle taammüden işlenmiş bir cinayettir. Yaşam hakkı, korunması gereken en öncelikli haktır. Bizzat devletler tarafından bir ceza olarak yaşam hakkının ortadan kaldırılması, geri dönüşü olmayan ve giderilmesi olanaksız zararlara yol açarak insanlık değerlerinin yok sayılmasına neden olur. Dolayısıyla insan hakları savunucuları 7 tarafından asla kabul edilemez. Kaldı ki, AİHS’e ek 6 ve 13 nolu protokoller ile BM Medeni ve siyasi Haklar Sözleşmesine ek 2 nolu Protokolü onaylayıp yürürlüğe koyan Türkiye’nin ölüm cezasını geri getirmesi halinde AB ve AK üyeliğinin askıya alınacağı kesindir. Bunun hukuki, siyasi ve ekonomik sonuçları ağır olacaktır. Ayrıca suç ve cezalar geçmişe yürütülemez. Bunu yapan ülkeler çağdaş dünyadan koparlar. Bu konu siyasi istismar edilemeyecek kadar çok ciddi bir konudur. Bu hususu bir kez daha belirtmek istedik.

Türkiye’de, Kürt nüfusun ağırlıklı olarak yaşadığı doğu ve güneydoğu Anadolu bölgesinde yaşanan çatışmalar insancıl hukuk kapsamında ele alınması gereken ve doğrudan doğruya Cenevre

Sözleşmelerinin ortak 3. Maddesinin uygulanması gereken somut bir durum yaratmıştır. Uluslararası alanda üretilen mahkeme kararları da bu durumu teyit etmektedir.

Eski Yugoslavya Ceza Mahkemesi'nin Boskoski Kararı (Prosecutor v. Boskoski, Ljube, Tarculovski, Johan), Tadiç'ten itibaren mahkemece geliştirilen "çatışmanın yoğunluğu" ve "silahlı grubun örgütlülüğü" kriterlerine ilişkin objektif belirtici (indicative) faktörlerin derli toplu ve neredeyse eksiksiz bir dökümünü içermektedir. Gerek çatışmanın yoğunluk düzeyini değerlendirmek için mahkemece göz önüne alınan faktörler(saldırıların ciddiliği, çatışmaların coğrafi olarak ve belli bir süreye yayılması, savaş bölgesinde kaçmak zorunda bırakılan siviller, kullanılan silahların, özellikle ağır silahların, tank ve diğer askeri teçhizatların türü, çatışmanın neden olduğu zayıatın (ölü, yaralı) boyutu, konuşlandırılan asker ve birliklerin sayısı vb.) gerekse silahlı grubun örgütlenme düzeyinin tespitinde kullanılan beş grup etmen(komuta yapısının varlığına işaret eden etmenler, örgütlü bir şekilde operasyon yürütebileceğini gösteren etmenler, lojistik düzeyini gösteren etmenler, disiplin düzeyi ve ortak 3. Maddenin yükümlülüklerini yerine getirebilme kabiliyeti ve Silahlı grubun sözbirliği içinde olup olmadığını gösteren etmenler) incelendiğinde, Türkiye'de süren çatışmanın Cenevre Sözleşmeleri ortak 3. Madde anlamında Uluslararası Nitelikte Olmayan bir Çatışma olduğu kuşkuyla yer bırakmayacak biçimde ortaya çıkmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin 12 Kasım 2013 Tarihli Benzer ve Diğerleri/ Türkiye (Benzer AndOthers v. Turkey) kararı bu hususu kategorik biçimde teyit etmektedir. Şırnak ilinin Kuşkonar ve Koçağılı köylerinin 26 Mart 1994 günü Türk savaş uçakları ile bombalanması sonucu toplam 38 kişinin ölümü ile ilgili davada Türkiye mahkum olmuştur. Bu davada AİHM, kararın 89.paragrafında ortak 3. maddeye, 90.paragrafında ise güvenlik güçlerinin güç ve silah kullanımını belirleyen Birleşmiş Milletler esaslarına ilişkin ilkelerine yer verdikten sonra,184. Paragrafında, Mahkeme'nin daha önceki İsayeva/Rusya kararına göndermede bulunularak sivillere ve köylere yönelik ayırım gözetmeyen hava bombardımanın demokratik bir toplumda kabul edilemez olduğuna ve uluslararası örf adet ve insancıl hukuk kuralları ile silahlı çatışmada kuvvet kullanmasını düzenleyen kurallara aykırı olduğuna karar vermiştir. Türkiye'deki yaşam hakkı ihlallerinin en önemli sebepleri arasında ülke içi devam eden silahlı çatışmalardır. Bu çatışmalara insancıl hukukun uygulanarak, devam eden ihlallerin önlenebileceğini belirtmek isteriz.

2017 yılında ilk kez karşılaştığımız ve 2018 yılında da devam eden yaşam hakkı ihlal biçimlerinden birisi de SİHA yolu ile sivillerin de vurularak öldürülmesi ve yaralanmasıdır. Savaş halinde bile kullanılmasının sıkı 8 koşullara bağlanması gereken bu tip öldürme vasıtalarının mevcut mevzuata tamamen aykırı olduğunu ve kullanılmaması gerektiğini belirtmek isteriz. SİHA'lar kullanılırken "dur ihtarı" yapılamayacağı açıktır.

2015 yılında yasalaşan iç güvenlik paketi ile PSVK'da kolluğun silah kullanma yetkisi önemli oranda artırılmış olup son yıllardaki yargısız infaz vakalarındaki artış da bunu teyit etmektedir. Bu değişiklikler ile 6722 sayılı kanunun acilen değiştirilmesi, OHAL KHK'ları ile getirilen cezasızlığın son bulması gerekmektedir.

İŞKENCE ve KÖTÜ MUAMELE

Son yıllarda, kişileri cezalandırmaya ve/veya yıldırmaya ve/veya otorite kurmaya yönelik ve/veya bir ceza muhakemesinin (itiraf almak veya bilgi edinmek/"delil toplamak" amaçlı) bir aracı olarak işkence ve diğer kötü muamele uygulamalarının büyük artış gösterdiğine işaret eden ciddi ve geniş alana yansıyan tespitler ve iddialar bulunmaktadır. Resmi gözaltı merkezlerinde, resmi olmayan gözaltı yerlerinde, sokakta, cezaevlerinde hemen her yerde işkence uygulamaları, yanısıra toplantı

ve gösterilerde güvenlik güçlerinin “işkence” düzeyine ulaşan “aşırı ve orantısız güç kullanarak müdahalesi” yaygınlaşmıştır. Ayrıca, toplumun farklı kesimlerinde iktidarın kontrolünü ve baskısını arttırmak, dehşet ve korku yaymak amacı ile işkencenin ve diğer kötü muamele biçimlerinin uygulandığına tanık olunmaktadır.

- İnsan Hakları Derneği'nin (İHD) verilerine göre ise 2018 yılında 356'sı gözaltında kaba dayak ve diğer yöntemlerle, 246'sı gözaltı yerleri dışında ve 2598'si güvenlik güçlerince müdahale edilen toplantı ve gösterilerde olmak üzere toplam 2719 kişi işkence ve diğer kötü muamele ile karşılaşmıştır. Cezaevlerinden yapılan şikâyet başvurularında ise 1149 kişi işkence ve kötü muameleye uğradığını belirtmiş, 160 kişi ise ajanlık dayatması nedeni ile işkence ve kötü muameleye uğradığını belirtmiştir.
- Ülke genelindeki barışçıl toplantı ve gösteriler sırasında güvenlik güçleri tarafından toplantı ve gösteride bulunma hakkını kullanan kişilere yönelik “aşırı ve orantısız güç” kullanımının işkenceye ya da diğer kötü muamele düzeye ulaştığına çok sayıda kanıt bulunmaktadır. Özel olarak Ankara'daki Yüksel Caddesinde bulunan İnsan Hakları Heykelinin önünde her gün en az iki kere yapılan barışçıl gösterilere yapılan polis müdahaleleri ülke genelinde bu tür “aşırı ve orantısız güç” kullanımının örneklerinden sadece bir tanesidir.

Bu konu ile ilgili olarak 20 Temmuz 2017 tarihinde BM İşkence Özel Raportörü tarafından yayınlanan “Gözaltı dışı yerlerdeki zor kullanımı ve işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezalandırma yasağı” başlıklı özel raporunun, 47. paragrafında yer verilen “resmi olarak deklarasyonlarda yer alan “işkence” tanımına uygunluk için gerekli olan ek koşullar mevcut olmasa bile, belirli bir amaç doğrultusunda kaçma imkânı olmayan, “çaresiz” bir kişiye yönelik acı veya ıstırap yaratma amaçlı kasti zor kullanımı, her zaman ağırlaştırılmış zalimane, insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele veya cezalandırma (işkence) olarak kabul edilecektir.” cümlesi konu ile ilgili önemli bir değerlendirmedir.

- Yakın tarihimizin ve aslında uygarlığımızın bir karadeliği olan zorla kaybetme örneklerinin özellikle yeniden yaşanması son derece endişe vericidir.

İHD Dokümantasyon Biriminin tespit edebildiği kadarıyla da, 2018 yılında 28 kişi zorla kaçırılmış ya da kaçırma girişiminde bulunmuş. İşkenceye de maruz kalan bu kişiler bir süre sonra serbest bırakılmıştır. 2018 yılında, 160 kişi gözaltında ya da gözaltı yerleri dışında ajanlık dayatılmıştır. Bu konuda İHD'nin baskı ve tehdit yöntemleriyle ifade alma, mülakat yapma, ajanlaştırma ve kaçırma olaylarıyla ilgili özel raporuna bakılabilir.

- 31 Temmuz 2018 günü onaylanarak yürürlüğe giren “Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” ile gözaltı süresinin hâkim kararıyla dörder günlük sürelerle uzatılarak, mevcut Anayasa hükümlerine bile aykırı bir şekilde, toplamda 12 güne çıkarılabileceği düzenlenmiştir.
- İşkencenin önlenmesinde önemli rolü olan ancak yıllardır uygulamada büyük ölçüde ihmal edilen usul güvenceleri, OHAL sürecinde KHK'lar ile yapılan yasal düzenlemeler sonucu önemli ölçüde tahrip olmuştur. Bu yasal düzenlemelere de dayalı olarak, kişiye gözaltı hakkında bilgilendirme, üçüncü taraflara bilgilendirme, avukata erişim, hekime erişim, uygun ortamlarda uygun muayenelerinin gerçekleştirilmesi ve usulüne uygun raporların düzenlenmesi, hukukilik denetimi için süratle yargısal makama başvurulabilme, gözaltı kayıtlarının düzgün tutulması, bağımsız izlemelerin mümkün olması başlıklarında

toplanaabilecek usuli güvencelerin son dönemde büyük ölçüde ortadan kaldırıldığını ve bu konuda bütünüyle keyfi bir ortam yaratıldığını ifade etmek mümkündür.

668 sayılı OHAL KHK'nın 3. Maddesinin d bendi ile tutukluların avukatları ile görüşmelerine "toplumun ve ceza infaz kurumunun güvenliğinin tehlikeye düşürülmesi, terör örgütü veya diğer suç örgütlerinin yönlendirilmesi, bunlara emir ve tâlimat verilmesi veya yorumlarıyla gizli, açık ya da şifreli mesajlar iletilmesi ihtimalinin varlığı halinde, Cumhuriyet Savcısı'nın kararıyla," aşağıda belirtilen kısıtlamaların konulabileceği hükme bağlandı.

- ✓ Görüşmelerin teknik cihazla sesli veya görüntülü olarak kaydedilmesi,
- ✓ Tutuklu ile avukatın yaptığı görüşmeleri izlemek amacıyla görevli bulundurulması,
- ✓ Tutuklunun avukatına veya avukatın tutukluya verdiği belge veya belge örnekleri, dosyalar ve aralarındaki konuşmalara ilişkin tutukları kayıtlara el konulması,
- ✓ Görüşmelerin gün ve saatlerinin sınırlandırılması,
- ✓ Tutuklunun yaptığı görüşmenin, belirtilen amaçla yapıldığının anlaşılması hâlinde, görüşmeye derhal son verilmesi,
- ✓ Tutuklu hakkında, tutanak tutulması hâlinde, Cumhuriyet Savcısı'nın istemiyle tutuklunun avukatlarıyla görüşmesinin Sulh Ceza Hâkimliği tarafından yasaklanması ve Barodan yeni bir avukat görevlendirilmesinin istenmesi. Baro tarafından bildirilen avukatın değiştirilmesinin Cumhuriyet Savcısı tarafından istenebilmesi

OHAL kalktıktan sonra ise benzer soruşturma altında olan avukatın müvekkileri ile görüşmesinin kısıtlanması, tutuklu ile görüşmelerde dosya ile ilgili belgelerin incelenmesi gibi çeşitli görüş kısıtlaması uygulamaları devam etmektedir.

- Uzun yıllardır bütünüyle içi boşaltılmış (Paris Prensipleri ve OPCAT ilkelerine hiçbir şekilde uyumlu olmayan) ulusal insan hakları kurumları öyküsünün son örneği, 20 Nisan 2016 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren yasa ile oluşturulmuş olan Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu olmuştur. 9 Temmuz 2018 tarihli 703 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile işkencenin önlenmesine yönelik Ulusal Önleme Mekanizması olarak da yetkilendirilmiş olan TİHEK kanununun kurul üyelerinin seçimini düzenleyen maddesi değiştirilerek kurul üyelerinin tamamının, yanı sıra Başkanın ve İkinci Başkanın da Cumhurbaşkanı tarafından atanması hükme bağlanmıştır. Aynı düzenleme ile üye seçimleri ile ilgili var olan kimi kriterler de ortadan kaldırılmıştır. 15 Temmuz 2018 tarihindeki ilk Cumhurbaşkanlığı genelgesi ile de TİHEK Adalet Bakanlığı ile ilişkilendirilmiştir. Sonuç olarak, Türkiye İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, lağvedilen Türkiye İnsan Hakları Kurumunda belirtilen bağımsızlık sorunlarını çözmemiş aksine yürütme erkine tam bağımlı bir Kurul oluşumuna olanak sağlamıştır. Kurumun yayımlandığı ziyaret raporlarından ise ziyaretlerin, asgari standartlara sahip olmadığı, ziyaretlerin yalnızca şekli olarak yerine getirildiği izlenimi ortaya çıkmıştır. Bu itibarla, TİHEK'in Paris İlkeleri ve Protokol hükümleri gereğince yasal düzenlemesi dahil bütünüyle yeniden değerlendirmeye alınması ve kurumla ilgili sorunların çözülmesi gerekmektedir.
- Cezasızlık hala işkence ile mücadelede en önemli engeldir. Faillere hiç soruşturma açılmaması, açılan soruşturmanın kovuşturmayla dönüşmemesi, dava açılan vakalarda işkence yerine daha az cezayı gerektiren suçlardan iddianame düzenlenmesi, sanıklara hiç ceza verilmemesi ya da işkence dışında cezalar verilmesi ve cezaların ertelenmesi gibi nedenlerle cezasızlık olgusu işkence yapılmasını mümkün kılan en temel unsurlardan birisi olarak hala karşımızda durmaktadır. Adalet bakanlığı istatistiklerine göre 2017 yılında TCK 94. Maddedeki işkence suçundan 84 kişiye dava açılırken, kamu görevlisine direnme suçunu

oluşturan TCK 265. Maddeden vatandaşa 26.016 dava açılmıştır. OHAL gibi tamamen baskı ortamında bile direnme suçundan bu kadar yüksek dava açılması cezasızlığın bir politika olarak sürdürüldüğünü göstermektedir.

- 667 ve 668 sayılı KHK'lar başta olmak üzere birçok KHK'da OHAL süresince işlem gerçekleştiren devlet görevlilerinin hukuki, idari, mali ve cezai sorumlulukları olmayacağı düzenlenerek cezasızlık tamamen güvenceye bağlanmış ve devlet görevlileri bakımından her türlü keyfiliğin önü sonuna kadar açılmıştır. 24 Aralık 2017 tarihinde 696 sayılı KHK ile cezasızlık, ilk kez sivilleri de kapsayacak biçimde genişletildi. Bir başka deyimle, bireylerin cezalandırma yetkisine sahip bulunduğu dönemlere geri dönülmesine yol açan ve bu anlamda suç işleyen cezalandırma yetkisinin sadece devlete verildiği hukukun üstünlüğü ilkesinin, hukuk devletinin inkârı anlamına gelen bir düzenlemenin kategorik farklılığının anlamı son derece önemlidir.
- 17 Mayıs 2018 tarihinde AİHM'in Roboski katliamıyla ilgili başvuruyu "kabul edilemez" bulması cezasızlık sorununun uluslararası mekanizmalar boyutunda geldiği düzey konusunda da unutulamayacak bir eşiği göstermektedir. 28 Aralık 2011 tarihinde herkesin tanıklığında gerçekleşen bir katliamı bile "tarihe gömme" girişimi anlamına gelen bu AİHM kararı, başta AİHM olmak üzere ağır bürokratik yapılara dönüşmüş olan uluslararası mekanizmaların günümüzün kriz rejimleri karşısındaki durumu konusunda çok özel bir örnek oluşturmuştur.
- Kurumlarımıza başvurulara dayalı bu değerlendirmelerin benzeri, özellikle Birleşmiş Milletler (BM) İşkence Özel Raportörü'nün 27 Kasım-2 Aralık 2016 tarihindeki Türkiye ziyaretine dayalı olarak hazırladığı, 18 Aralık 2017 tarihinde yayınlanan raporunda da yer almaktadır. Söz konusu raporda durum değerlendirme ve tespitinin ötesinde somut olarak 31 öneri de yer almaktadır. BM İşkence Özel Raportörü bu rapor ile yetinmemiş, 27 Şubat 2018 tarihinde bu konudaki derin kaygılarını bir kez daha açıklama ihtiyacı duymuştur. Benzer değerlendirmelere BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği'nin Mart 2018 tarihinde yayınlanan "Güneydoğu'daki güncelleştirmeler dâhil OHAL'in Türkiye'de insan haklarına etkisi" başlıklı raporunda ve Avrupa Komisyonu tarafından 17 Nisan 2018 tarihinde yayınlanan "Türkiye Raporu"nda da yer verilmektedir.
- Öte yandan, Avrupa İşkencenin ve İnsanlık dışı veya Onur kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi'nin (CPT) 29 Ağustos-6 Eylül 2016 tarihlerinde Türkiye'ye gerçekleştirdiği "özel amaçlı/ad-hoc" ziyareti sırasında yaptığı gözlem ve tespitler hakkında tamamlanmış raporun yayınlanmasına hükümet tarafından hala izin verilmemesi Türkiye'deki işkence sorunu ile ilgili bir başka göstergedir.

CEZAEVLERİ

Adalet Bakanlığı verilerine göre 31 Aralık 2002 tarihinde yani AKP iktidara geldiğinde Türkiye cezaevlerinde 59.429 mahpus bulunmakta idi. Bu sayı 385 Ceza ve İnfaz Kurumunda Kasım 2018 itibarıyla 260.144 kişiye çıkmıştır. Üstelik 430 bin civarında insan denetimli serbestlik altında olmasına rağmen.

Adalet Bakanı'nın TBMM bütçe görüşmelerinde açıkladığı verilere göre 16 Kasım 2018 tarihi itibarıyla 385 ceza infaz kurumumuzda toplam 260 bin 144 kişi bulunmaktadır. Bunların 202 bin 434'ü hükümlü, 57.710'u ise tutukludur. Uzunca bir zamandır hükmen tutuklu dediğimiz yani cezası onanmamış kişilerin sayısı verilmemektedir. Bunlar hükümlü sayısı içerisinde gösterilmektedir.

Aralık 2018 itibariyle 431.990 kişinin de denetimli serbestlik kapsamında olduğu gerçeği ülkenin genel atmosferini yani toplumun tamamen denetim altında tutulduğunu ve çok büyük bir kitlenin özgürlüğünün kısıtlandığını veya özgürlüğünden mahrum bırakıldığını göstermektedir.

Kaldı ki, tutuklama yerine adli kontrol şartıyla serbest bırakılanların sayısının ise 400 binin üzerinde olduğu ifade edilmektedir.

Ülkemiz tarihinde örneği olmayan bir şekilde sadece bu iktidar döneminde tutuklu ve hükümlü sayısının yaklaşık beş misli artması son yıllarda ülkemizde yaşanan gelişmelerin de bir düzeyde özeti olsa gerektir. Dahası bu aşırı artış rakamları Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK), resmi internet sitesinden yayınlanan 2017 yılına ait cezaevi istatistiklerinde yer verildiği gibi cezaevlerine her yıl giriş ve çıkış kaydı yapılan kişi sayıları ile birlikte düşünüldüğünde durumun vahameti daha da ortaya çıkmaktadır. Örneğin, 1 Ocak-31 Aralık 2017 tarihleri arasında ceza infaz kurumlarına 215 bin 761 hükümlü giriş kaydı yapılmış, aynı tarihler arasında 193 bin 662 hükümlünün çıkış kaydı yapılmıştır.

Mevcut durumda cezaevleri kapasitesinin 211.766 olduğu göz önünde tutulduğunda son yıllarda cezaevlerindeki nüfusun sürekli olarak artması fiziksel koşulların kötüleşmesini ve hak mahrumiyetinde artışı beraberinde getirmiştir.

Diğer taraftan özellikle 2015 Temmuz ayında yeniden başlayan çatışma ortamında ve askeri darbe girişiminin bastırılma sürecinden itibaren OHAL sürecinde tutuklu ve hükümlülere yönelik cezaevlerindeki işkence ve diğer kötü muamele uygulamaları da son derece büyük bir artış göstermiştir.

- Cezaevine çeşitli nedenlerle (çıplak arama, kelepçeli muayene, ayakta tek mil vererek sayım gibi) girişte ve sonrasında devam eden kaba dayak, siyasi suçlardan tutuklananların “terörist” olarak suçlanması ve bu gerekçeyle dövülmeleri, her türden keyfi muamele ve keyfi disiplin cezaları, hücre cezaları sürgün ve sevk uygulamaları yakın tarihte görülmedik boyutlara ulaşmıştır.
- 2000 yılından bu yana uygulanmakta olan ve tutuklu ve hükümlülerin fiziksel ve psikolojik bütünlüklerinin ciddi şekilde zarar görmesine neden olan tek kişi ya da küçük grup izolasyon/tecrit uygulamaları ağırlaşarak yaygınlaşan bir sorundur. Bir kez daha Avrupa İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi'nin (CPT) “Tutuklu mahkumların günün makul bir kısmını (sekiz saat veya daha fazla) hücreleri dışında, belirli amacı olan ve değişen faaliyetler yaparak geçirmeleri hedeflenmelidir. Doğal olarak, hüküm giymiş mahkumların bulunduğu kurumlardaki programlar daha da uygun olmalıdır.” şeklinde ifade edilen standart ilkesine yer vermekte yarar olacaktır. Buna karşın Adalet Bakanlığı'nın 10 tutuklu ve hükümlünün haftada 10 saat bir araya gelerek sosyalleşmesini öngören 22 Ocak 2007 tarihli genelgesi (45/1) bile yürürlükte olmakla birlikte uygulanmamaktadır.
Hükümlü mahpus statüsünde bulunan Abdullah Öcalan'ın 27 Temmuz 2011'den bu yana avukatlarıyla ve 11 Eylül 2016 tarihinden beri aile bireyleri ile görüştürülmemesi insan hakları ihlalidir ve bu durum 12 Ocak 2019 günü kardeşi ile yarım saatlik görüşme dışında halen devam etmektedir.
- Sağlık hizmetine erişimin kısıtlanması, cezaevi reviri ziyaret hakkının reddedilmesi, Adli Tıp Kurumu'na, adliyeye ve hastaneye götürülürken kelepçe takılması dâhil kötü muamele uygulamaları, mahpusların sağlık sorunlarının zamanında ve etkili bir şekilde çözülmemesi, uzun bir süredir devam eden bir başka sorun alanıdır. Özellikle son dönemde tedavilerini

zorlukla sürdüren mahpusların büyük bir çoğunluğunun başka cezaevlerine sürgün edilmesi sağlık hizmetine erişim hakkına önemli ölçüde zarar vermiştir.

- Cezaevleri ile ilgili bir diğer önemli konu da hasta mahpuslardır. 7 Nisan 2019 tarihli son İHD verilerine göre tespit edebildiğimiz kadarı ile toplam 458 ağır hasta mahpus bulunmaktadır. Bu kişilerin sağlık hizmetine erişiminde önemli sorunları olmasının yanı sıra bağımsız ve nitelikli değerlendirmelere dayalı tıbbi değerlendirme raporu almaları önünde de Adli Tıp Kurumu'nun bağımsız olmaması dâhil, ciddi sorunlar bulunmaktadır. Öte yandan Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanunu'nda "toplum güvenliği bakımından ağır ve somut tehlike oluşturmayacağı değerlendirilen" şeklindeki 18 Haziran 2014 tarihli değişiklikteki "toplum güvenliği" ibaresi hasta mahpusların hayatı için kesin bir tehlike teşkil ettiğini ortaya koyan raporlar olsa bile mahpusların salınmalarını bütünüyle keyfiyete bağlamıştır.
- 696 sayılı KHK ile (24 Aralık 2017 tarihli) TMK kapsamındaki suçlardan dolayı tutuklu ve hükümlü bulunanların duruşmaya sevkleri için cezaevi dışına nakillerinde tek tip elbise giyme zorunluluğu getirilmiştir. Cezaevleri ile ilgili bunca sorunun varlığında son dönemde gündeme getirilen ve kendi başına onur kırıcı bir ceza anlamına gelen "Tek Tıp Elbise Uygulamasının Dayatılması" bugün ve gelecek açısından son derece ciddi sakıncalara yol açabilecektir.
- Diğer taraftan, tespit edebildiği kadarıyla 2018 yılında cezaevlerinde en az 23 mahpus şüpheli bir şekilde yaşamını yitirmiştir. Bu şüpheli ölümlere ilişkin iddiaların mevcudiyetine rağmen bilgimiz dahilinde olan etkin soruşturma süreçleri bulunmamaktadır.
- 2018 yılında İHD'ye yapılan başvurular sonucunda 1149'u işkence ve kötü muamele ve 2885 kişi diğer hususlarda(sağlık, haberleşme, disiplin, sürgün/sevk gibi) olmak üzere toplam 4034 kişi hak ihlal iddiasında bulunmuştur.
- İmralı Hapishanesi'nde Abdullah Öcalan ve diğer 3 mahpus üzerindeki tecridin kaldırılması amacı ile 8 Kasım 2018 günü Leyla Güven tarafından başlatılan süresiz ve dönüşümsüz açlık grevleri halen Türkiye'de 86 hapishanede 3 binin üzerinde mahpus tarafından sürdürülmektedir. Bunun dışında HDP milletvekilleri Dersim Dağ, Tayyip temel ve Murat Saraç HDP Diyarbakır İl binasında 3 Mart 2019 tarihinden beri süresiz ve dönüşümsüz açlık grevini sürdürmektedirler. Ayrıca dünyanın birçok kentinde onlarca kişi aynı amaçla açlık grevlerini sürdürmektedir. Abdullah Öcalan üzerindeki tecridi protesto etmek için Ocak-Nisan 2019 döneminde 8 kişi yaşamına son verme eylemleri yapmıştır. Açlık grevlerinin bitirilmesi için tecridin kaldırılması gerektiğini ve yasaların herkes için eşit uygulanması gerektiğini bir kez daha belirtmek isteriz.

KÜRT SORUNU

Kürt meselesinin barışçıl ve demokratik çözümüne yönelik esas olarak iktidar tarafından içtenlikli, bütünlüklü adımların atılmaması, yanı sıra Ortadoğu'daki gelişmelerin de etkisi ile 7 Haziran 2015 Genel Seçimlerinin hemen ardından başlayan silahlı çatışma ortamı sürmektedir. Yakın zamanın bu en yoğun çatışmalı ortamı başta yaşam hakkı olmak üzere ağır ve ciddi insan hakları ihlallerinin yaşanmasına yol açmış ve açmaktadır.

BM İnsan Hakları Yüksek Komisyonu tarafından hazırlanan ve Mart 2018'de yayınlanan "Güneydoğuya dair bir güncelleme içeren, Türkiye'de olağanüstü halin insan haklarına etkisine ilişkin rapor" başlıklı raporda belirtildiği üzere, büyük/ciddi insan hakları ihlallerine ilişkin ciddi iddiaların varlığında bile, etkin soruşturmalar ve güvenlik güçlerinin dokunulmazlığı büyük bir sorundur. Güvenlik güçlerinin yetkilerinin genişletilmesiyle, başlatılan soruşturmaların sayısında

azalma olmuştur. “sokağa çıkma yasağı” sırasında Cizre’de “bodrum” diye nitelenen mekanlarda öldürülen çok sayıda kişiye (130 ila 189 kişi) ilişkin olarak Cumhuriyet Başsavcılığına yapılan suç duyuruları kovuşturmaya yer olmadığı gerekçesi ile takipsizlik kararı ile sonuçlanmaktadır. Kararlarda “olayda yasal dayanaklar bulunması” ve “meşru müdafaa sınırlarının aşıldığına dair kanıt bulunmaması” argümanlarına dayanmaktadır. Ekim 2018 itibariyle, Cizre Cumhuriyet Savcılığına yapılan 120 suç duyurusundan 72’si hakkında takipsizlik kararı verilmiştir ve geriye kalan suç duyuruları hakkında herhangi bir işlem yapılmamıştır. Bu konudaki toplam 35 başvuru ile ilgili olarak 13 Kasım 2018 tarihinde ilk duruşması yapılan AİHM süreci ise yukarıda belirttiğimiz gibi hukukun üstünlüğü ilkesinin korunmayarak siyasi çıkarlar ve bürokratik işleyişe takılmıştır. AİHM bu 35 başvuru ile ilgili olarak Türkiye iç hukukunun tamamlanması halinde inceleme yapabileceğini belirtmiştir. Böylece Avrupa Konseyi’nin en yetkili organı olan Mahkeme, Kürt sorununu seyretmeye devam etmektedir.

2015 - 2016 yıllarında yoğun biçimde uygulanan, uygulandığı il ve ilçelerde yaşadığı bilinen en az 1,8 milyondan fazla kişinin en temel yaşam ve sağlık haklarının ihlâl edilmesine yol açan, Avrupa Hukuk Yoluyla Demokrasi Komisyonu (Venedik Komisyonu) ve Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri’nin raporlarında gerek iç gerekse uluslararası hukuk açısından yasal dayanağının bulunmadığı açıkça belirtilen ‘aralıksız/günboyu süren sokağa çıkma yasakları’ daha kısa süreli ve küçük ölçekli de olsa tüm olumsuzlukları ile birlikte 2018 yılında da sürmüştür. TİHV Dokümantasyon Merkezi tarafından 16 Ağustos 2015 ile 1 Ocak 2019 tarihleri arasında toplanan bilgilere göre, Türkiye’nin 11 şehrinde ve en az 51 ilçesinde en az 351 tane resmi olarak teyit edilmiş gün boyu ve/veya ucu açık sokağa çıkma yasağı ilan edilmiştir. 2018’de çoğu Güneydoğu bölgesinde olmak üzere 43 tane yeni sokağa çıkma yasağı uygulanmıştır. Aylarca süren “sürekli sokağa çıkma yasakları” sonucunda yaklaşık olarak 1 milyon 809 bin kişinin kasıtlı olarak “keyfi bir biçimde özgürlüğünden mahrum bırakıldığı” belirtilmelidir. Devletin tamamen kontrolü altında bulunan bölgelerde ikamet eden kişiler temel haklarından ve özgürlüklerinden mahrum bırakılmışlardır ve bu kişilerin su, yiyecek ve sağlık hizmetleri gibi temel ihtiyaçlara erişimleri uzun süreli olarak yasaklanmıştır. Bu “sürekli sokağa çıkma yasağı” uygulaması kişilerin bireysel ya da toplu olarak şiddetli acı ve duygusal ıstırap dahil olmak üzere zarar görmesi itibariyle, halihazırda ciddi boyutlara ulaşmış olan işkencenin ve diğer kötü muamelelerin yasaklanması kapsamında değerlendirilmelidir. 31 Temmuz 2018 tarihinde yürürlüğe giren 7145 sayılı kanun ile 5442 sayılı kanunun 11. Maddesine eklemeler yapılarak Valilerin 15 gün boyunca sokağa çıkma yasağı ilan etme gibi kişilerin kentlere giriş ve çıkışlarını engelleyici yetkiler verilmiştir.

Seçimle atanan belediye başkanları görevlerinden alınmıştır ve 99 belediyede belediye başkanlarının yerine kayyum atanmıştır. Bu belediyelerden 94’ü Demokratik Bölgeler Partisine (DBP), 4’ü Adalet ve Kalkınma Partisine (AKP) ve bir tanesi de Milliyetçi Hareket Partisine (MHP) bağlıdır. Demokratik Bölgeler Partisinin 50 belediye eş başkanı hala tutukludur.

Halen HDP’nin eski Eş Genel Başkanları Selahattin Demirtaş ve Figen Yüksekdağ ile birlikte bu dönem ya da bir önceki dönem seçilmiş 16 milletvekili tutukludur. AİHM’in 20 Kasım 2018 tarihinde “serbest bırakılmalı” kararı verdiği Demirtaş’a çok kısa bir süre sonra başka bir davadan verilen 4 yıl 8 aylık hapis cezası 4 Aralık 2018 tarihinde onanması Türkiye’deki yargı süreçlerinin işleyişi ile ilgili kaygıları derinleştirmiştir.

Siyasi iktidarın Ortadoğu politikasını değiştirerek Suriye iç savaşının sona erdirilmesinde ve Irak’ın iç istikrarının sağlanmasında, halkların kendi geleceğini belirleme ilkesine uygun olarak barışçıl politikalara yönelmesini ve bu ülkelerdeki askeri varlığını geri çekmesi gerektiğini belirtmek isteriz.

İHD olarak bizler, Kürt sorununun her zaman demokratik ve barışçıl çözümünü savunduk. Bunda ısrarlıyız. O nedenle, çatışmaların hemen şimdi durmasını istiyoruz. Çatışmasızlık ortamının tesisi ile birlikte çatışmasızlık halinin yaşanan olumsuzluklardan da hareketle tahkim edilmiş bir hale getirilerek güçlendirilmesi, izlenmesi ve toplumsal barışın sağlanabilmesi için tüm tarafların içtenlikli, etkin programlar geliştirmesi gerekmektedir.

31 Mart 2019 yerel seçim sonuçları özellikle Türkiye'nin batısında ayırım gözetmeksizin yurttaşların büyük çoğunluğunun nefret söyleminin etkisine girmedeğini, ayırıcı ve ötekileştirici dili reddettiğini ortaya koymuştur. Cumhur İttifakını oluşturan AKP ve MHP'nin Kürt sorununda izledikleri savaş politikaları onay bulmamış ve büyük kentlerde yerel seçimleri kaybetmişlerdir. Türkiye seçmeni sandıkta birleşerek barış ve demokrasi mesajı vermiştir.

İHD olarak siyasi iktidara yerel seçim sonuçlarını doğru okumasını ve biran önce yeni bir barış sürecinin inşa edilmesi noktasında adım atması gerektiğini belirtmek istiyoruz.

DÜŞÜNCE, İFADE ve İNANÇ ÖZGÜRLÜĞÜ

Özellikle OHAL ilanı ile birlikte siyasal iktidarın basın üzerindeki kaygı verici boyutta artan baskı ve kontrolü 2018 yılında da sürmüştür. Düşünce ve ifade özgürlüğü alanında çok ciddi ihlaller yaşanmıştır. Bu yıl içinde de gazeteci, yazar, insan hakları savunucusu vb. çok sayıda kişiye davalar açılmış, tutuklamalar olmuş, dergi ve kitaplar toplatılmıştır.

- Olağanüstü Hal süresince yayınlanan KHK'ler ile bugün itibarıyla 178 medya kuruluşu kapatılmıştır.
- 2018'de tarihinde toplatılan, yasaklanan, baskına uğrayan ve para cezası uygulanan gazete ve yayın organı sayısı 133'tür.
- Tespit edebildiğimiz kadarı ile 2018 yılında tutuklu ve hükümlü gazeteci ve medya çalışanı 171 olmuştur.

Türkiye, Sınır Tanımayan Gazeteciler (RSF) tarafından hazırlanan Dünya Basın Özgürlüğü Endeksinde 2018 yılında bir önceki yıla göre gerilemeye devam ederek 180 ülke arasında 157. sırada yer almıştır.

Türkiye'deki akademik ortam da bu koşullar altında ağır bir yıkıma uğramıştır. 6081 akademisyen gereksiz olarak ya da uygun hukuki süreç olmaksızın görevlerinden alınmıştır. Olağanüstü hal durumunda uygulanan düzenlemeler ile temyiz mekanizmaları ve hukuki çözümler görevinden alınmış olan akademisyenler için ulaşılmaz hale gelmiştir. Buna ek olarak, söz konusu akademisyenlerin kamu sektöründe çalışmaları da engellenmektedir. Sosyal güvenlik hakları ellerinden alınmıştır. Pasaportlarına da el konulmuştur. Üniversitelerdeki görevlerinden alınan 407 akademisyen Barış İçin Akademisyenlerin 10 Ocak 2016'da "Bu suça ortak olmayacağız" bildirisini imzalayanlar arasında yer almaktadır. "Bu suça ortak olmayacağız" başlıklı bildirgeyi imzalayan akademisyenlere 3713 sayılı Terörle Mücadele Yasasının 7/2. maddesi uyarınca, "bir terör örgütünün propagandasını yapmak" suçlamasıyla dava açılmıştır. Bianet Haber sitesinin verilerine göre 18 Nisan 2019 itibarıyla, 5 Aralık 2017 tarihinden bu yana 605 akademisyene dava açılmıştır. Yerel mahkemede sonuçlanan davalarda 186 akademisyene hapis cezası verilmiştir. Bunlardan 32 kişinin cezaları ertelenmemiştir. Galatasaray Üniversitesinden Prof. Dr. Zübeyde Füsün Üstel'in cezası kesinleştirilmiştir. Her an hapse girme tehlikesi ile karşı karşıyadır. Bunun dışında Marmara Üniversitesinden Prof. Dr. Büşra Ersanlı, İstanbul Üniversitesi'nden Prof. Dr. Gülhan Türkay, İstanbul Üniversitesinden Prof. Dr. Gencay Gürsoy ve Prof. Dr. Şebnem Korur Fincancı'ya ve diğer

27 akademisyene verilen hapis cezalarının istinaf incelemesi devam etmektedir. Barış için Akademisyenlere yönelik bu baskı süreci Türkiye’de hukukun üstünlüğü ilkesi ve adil yargılanma hakkı önemli ölçüde tahrip olduğunun da bir göstergesidir.

Diğer örnekler arasında Terörle Mücadele Yasasının 6/2. ve 7/2. Maddeleri uyarınca, Özgür Gündem gazetesi ile ilgili 2016 yılındaki dayanışma amacıyla Nöbetçi Genel Yönetmenliği kampanyası kapsamında sembolik olarak bir günlüğüne bu görevi yerine getiren 39 kişiye yönelik açılan davalar ile insan hakları savunucularına özelde de İHD yöneticilerine açılan davalarla ile savunma hakkını aktif olarak yerine getirmek amacıyla özellikle toplumsal dava avukatlığı başta olmak üzere insan hakları avukatlığı yapan avukatlara yönelik açılan davalar yer almaktadır. Bu konuda İHD tarafından hazırlanan Yargı baskısı altındaki avukatlar ile İHD ve İHD yöneticilerine yönelik yargı baskısı raporlarına bakılabilir. İnsan hakları savunucuları Osman Kavala, Hasan Ceylan ve Özgür Ateş ile avukat Selçuk Kozağaçlı şahsında tutuklu avukatlar biran önce serbest bırakılmalıdır.

Gazetecilik faaliyetleri nedeniyle 100 binlerce TL para cezası ve onlarca yıl hapis cezası tehdidi altında bulunan İHD Eş Genel Başkanı Eren Keskin başta olmak üzere birçok kişi her an hapse girme tehdidi altındadır.

Venedik Komisyonu’nun 13 Mart 2017 tarihli, “Medya Özgürlüğüne İlişkin Olarak En son Olağanüstü Hal Kararnameleri ile getirilen Önlemlere İlişkin Görüş” başlıklı belgesinde ve Avrupa Konseyinin İnsan Hakları Komiseri tarafından hazırlanan 15 Şubat 2017 tarihli “Türkiye’de ifade özgürlüğü ve medya özgürlüğüne ilişkin memorandum”unda belirtildiği üzere; farklı kanun maddeleri kullanılarak birçok kişiye ifade özgürlüğü çerçevesindeki ifadeleri ve eylemleri nedeniyle davalar açılmakta ve cezalar verilebilmektedir. Örneğin, Adalet Bakanlığının verilerine göre, Terörle Mücadele Yasasının 6. ve 7/2. maddesi uyarınca 2013 yılında 10.745 kişiye dava açılmış olup, bu rakam her yıl sürekli artış göstererek 2017 yılında 24.585’e ulaşmıştır. Ayrıca, Adalet Bakanlığının verilerine göre, Türk Ceza Kanununun 314/2. Maddesi –bu tür davalarda sıklıkla kullanılan bir maddedir- kapsamında kendilerine dava açılan kişi sayısı dramatik bir artış göstererek 2013 yılında 8.110’dan 2017 yılında 136.795’e yükselmiştir.

Cezaevlerinde bulunan Reyhan Çapan, Ahmet Altan, Nazlı Ilıcak ve tüm gazetecilerin, aydın ve yazarların bir an önce serbest bırakılması sağlanmalıdır.

İçişleri Bakanlığı tarafından yapılan açıklamalara göre 19 Aralık 2018 itibarıyla sosyal medya paylaşımları gerekçe gösterilerek 7.109 kişi gözaltına alınmış, 2.828 kişi ise tutuklanmıştır. Hakkında adli işlem yapılan kişi sayısı ise 10 binin üzerindedir.

21 Mart 2018’de İçişleri Bakanlığı, Afrin operasyonunu sosyal medyadan ve çeşitli etkinliklerle eleştiren toplam 845 kişinin gözaltına alındığını açıkladı.

2018 yılında, Türkiye’nin Suriye Afrin bölgesine askeri müdahalede bulunmasını eleştiren çok sayıda kurum ve kuruluş temsilcileri ile insan hakları savunucuları gözaltına alındı ve tutuklandı. İHD verilerine göre ise 9 Nisan 2018 tarihine kadar Afrin harekatı ile ilgili sosyal medya paylaşımları nedeniyle gözaltına alınan kişi sayısı 864, tutuklu sayısı ise 84’tür.

Hakkında işlem yapılan kişilerden pek çoğu, öğrenci, siyasetçi veya insan hakları savunucusudur. Kimi örnekler olarak; Türk Tabipleri Birliği Merkez Konseyi üyeleri, KESK ve bağlı sendika yönetici ve üyeleri, DİSK yönetici ve üyeleri, KAOS GL aktivistleri, Pir Sultan Abdal Kültür Derneği üyeleri, Öğrenci Kolektifi üyeleri, Halkevleri Eş Genel Başkanı Dilşat Aktaş ve üyeleri, Boğaziçi Üniversitesi öğrencileri, Fikir Kulüpleri Federasyonu Genel Yürütme Kurulu üyeleri, İnsan Hakları Derneği üyeleri, HDP milletvekilleri, yönetici ve üyeleri, Halkların Demokratik Kongresi temsilcileri, Sosyalist

Yeniden Kuruluş Partisi yönetici ve üyeleri, Demokratik Bölgeler Partisi yönetici ve üyeleri, EMEP yönetici ve üyeleri, Ezilenlerin Sosyalist Partisi yönetici ve üyeleri, Yeşiller ve Sol Gelecek Partisi Eş Sözcüleri, Sosyalist Dayanışma Platformu Eş Sözcüsüne yer verilebilir.

Dünya Adalet Platformu tarafından 2008 yılından bu yana hazırlanan “Hukukun Üstünlüğü Endeksinde” Türkiye Şubat 2018’de açıklanan verilere göre 113 ülke arasında 101. sırada yer almıştır. Dünya Adalet Platformu tarafından 2008 yılından bu yana hazırlanan “Hukukun Üstünlüğü Endeksinde” Türkiye 2016 yılında 113 ülke arasında 99. sırada yer almıştır; Şubat 2018’de açıklanan verilere göre Türkiye iki sıra gerileyerek 101. sırada yer almıştır.

Alevilerin eşit yurttaşlık hakkı talepleri 2018 yılında da karşılığını bulamamıştır. AİHM’in zorunlu din derslerinin kaldırılması ve Cem Evlerinin ibadethane olarak kabul edilmesi ile ilgili kararlarının gereği yerine getirilmemiştir. Ancak 2018 yılında Yargıtay Aleviler lehine karar vermeye başlamıştır.

Alevi, Hıristiyan ve Yahudiler radikal sünni ve ırkçı grupların tehdit ve nefret söylemlerine maruz kalmışlardır.

Vicdani ret hakkının hala tanınmaması önemli bir insan hakkı ihlali olarak varlığını korumaktadır.

Başta ifade özgürlüğü hakkı olmak üzere özgürlük ve güvenlik hakkı ile ilgili olarak Adalet Bakanlığına sunduğumuz “Ceza mevzuatında adaletsizlikler raporu” ile “Yeni insan hakları eylem programı hakkında görüş ve önerilerimiz raporu” oldukça ayrıntılı değerlendirme ve öneriler içermektedir. Bu raporlarımıza bakılabilir.

ÖRGÜTLENME ÖZGÜRLÜĞÜ ve İNSAN HAKLARI ÖRGÜTLERİ VE SAVUNUCULAR ÜZERİNDEKİ BASKILAR

OHAL ilanı ve çıkarılan KHK’lar ile sendika, dernek ve vakıfların kapatılması örgütlenme özgürlüğünün çok ciddi olarak siyasal iktidarın baskısı altında olduğunu göstermektedir. KHK’ler ile bugün itibarıyla 1.431 dernek ve 145 vakıf kapatılmıştır. Bunların arasında insan hakları ortamına çok kıymetli katkı sunan Gündem Çocuk Derneği, İnsan Hakları Araştırma Derneği, Çağdaş Hukukçular Derneği (ÇHD), Özgürlükçü Hukukçular Derneği (ÖHD), Mezopotamya Hukukçular Derneği (MHD) gibi kurumlar da bulunmaktadır.

2018 yılı da başta kurumlarımızın yönetici, üye ve çalışanları olmak üzere çok sayıda insan hakları savunucusunun ve avukatın BM İnsan Hakları Savunucularının Korunması Bildirgesinde yer alan ilkeleri çiğneyerek gözaltına alındığı, hatta tutuklandığı bir yıl olmuştur. Sadece sivil kurumların kapatılması değil, aynı zamanda gözaltılar ve davalar da Türkiye’deki sivil alanı daraltmak için bir araç olarak kullanılmaktadır. Aşağıda buna ilişkin bazı örnekler yer verilmiştir:

- İnsan Hakları Derneği (İHD) tarafından 1 Haziran 2018 tarihinde yayınlanan bir rapor İHD yöneticilerine açılmış olan 500’den fazla davadan 221’ine ilişkin bilgi içermektedir. Sadece İHD eş Genel Başkanı Eren Keskin’e toplam 143 dava açılmıştır. Bu davalardan birinde Eren Keskin diğer davalardan kaynaklanan çok miktarda cezanın yanı sıra, 29 Mart 2018 tarihinde, Türk Ceza Kanununun 299. ve 301. maddeleri uyarınca 7,5 yıl hapse mahkum edilmiştir. İHD Malatya Şube başkanı Gönül Öztürkoğlu 27 Kasım 2018’de gözaltına alınıp tutuklandı ve 22 Mart 2019’da tahliye edildi, İHD Bitlis eski Temsilcisi Hasan Ceylan ve İHD Dersim şube yöneticisi Özgür Ateş hükmen tutukludur.
- TİHV’nin kurucuları, Başkanı, yönetim kurulu üyeleri ve gönüllülerine yönelik de en az 30 soruşturma ve dava süreci sürmektedir.

- Bunun yanı sıra, TİHV ve İHD gibi insan hakları kuruluşlarının tüzel kişiliklerine yönelik hem idari hem de adli soruşturmalar söz konusudur. Türkiye'nin Güneydoğusunda yer alan sokağa çıkma yasağı uygulanan yerleşim birimlerindeki ağır/ciddi insan hakları ihlallerinin belgelenmesi kapsamında TİHV, İHD, Gündem Çocuk Derneği, SES ve Diyarbakır Barosu ile birlikte Cizre ziyaretinden sonra hazırlanan rapor ile ilgili olarak başlatılan soruşturma süreçleri sürmektedir. Ayrıca, İHD'ye karşı devam etmekte olan iki ayrı soruşturma bulunmaktadır.
- 5 Temmuz 2017'de 8 insan hakları savunucusu ve iki danışman Uluslararası Af Örgütü Türkiye birimi tarafından düzenlenen insan hakları savunucularının refahı ve güvenliği konulu atölye çalışmasına katıldıkları sırada İstanbul Büyükşehir'de gözaltına alınması ile başlayan dava süreci sürmektedir.
- İnsan Hakları Derneği (İHD) tarafından 1 Haziran 2018 tarihinde yayınlanan rapor özellikle siyasi davalara bakan avukatlara açılan davalar olmak üzere 78 davaya ilişkin bilgi içermektedir. Çağdaş Hukukçular Derneği Genel Başkanı Selçuk Kozağaçlı ile birlikte dernek yöneticisi ve üyesi çok sayıda avukat halen hükmen tutukludur.
- Tıbbi etik ve evrensel değerler ile ve aynı zamanda İstanbul Protokolünün ilkeleri ile çelişen durumlara direnen doktorlara yönelik baskılarda ve hukuki tacizde artış bulunmaktadır. Son zamanlarda, mesleki sorumlulukları ve görevleri çerçevesinde savaşı ve silahlı çatışmaları kınayan açıklamalarda bulunan doktorlar gözaltına alınmıştır, tutuklanmıştır ve cezai soruşturmalara maruz kalmışlardır. Örneğin, Türk Tabipler Birliği'nin (TTB) Merkez Konseyi 24 Ocak 2018 tarihli savaşı kınayan ve "savaşın bir halk sağlığı problemi olduğunu bir kez daha hatırlatan açıklamaları nedeniyle 30 Ocak 2018 tarihinde gözaltına alınmıştır. Konseyin dört üyesi dört gün sonra serbest bırakılmıştır; diğerleri ise yedi gün sonra serbest bırakılmıştır. Söz konusu üyelere karşı yürütülen soruşturma halen devam etmektedir.
- KESK MYK üyeleri hakkında Afrin açıklaması nedeni ile TCK 216 ve 3713 sayılı kanununun 7/2. Maddesinden dolayı açılan dava devam etmektedir. 5 bine yakın üyesi ihraç edilen KESK ve KESK'e bağlı sendikalar üzerindeki yargı baskısı sürdürülmektedir.
- Pek çok sivil toplum örgütünde kurucu üye, yönetim kurulu üyesi veya danışma kurulu üyesi olan Osman Kavala ise, 19 Ekim 2017 tarihinde gözaltına alınmış, 14 günlük gözaltı süresinin sonunda İstanbul Cumhuriyet Başsavcılığı'nca ifadesi alınmaksızın tutuklamaya sevk edilmiş, 1 Kasım 2017 tarihinde İstanbul 1. Sulh Ceza Hakimliği tarafından TCK'nın 309. Maddesinde düzenlenen anayasal düzeni ortadan kaldırmak ve 312. maddesinde düzenlenen hükümeti ortadan kaldırmak suçlarından tutuklanmıştır. Yanı sıra 16 Kasım 2018 tarihinde gözaltına alınan 13 akademisyen ve hak savunucusunun 12'si serbest bırakılırken Yiğit Aksakoğlu tutuklanmıştır. Gezi davası diye bilinen Osman Kavala ve Yiğit Aksakoğlu ile birlikte toplam 16 şüpheli bulunmaktadır. Bu kişilerin İddianamesi hazırlanmış olup tutuklu olarak ilk duruşmanın yapılacağı 24 Haziran 2019 tarihini beklemektedir. Bu kişilerin dışında 97 kişi hakkında ise soruşturma ayrılmış olup devam etmektedir. Bu soruşturmalar Gezi parkı protestolarının devamı niteliğinde sürdürülmekte ve birçok kişi hakkında yakalama kararları çıkarılarak toplumsal muhalefet tamamen susturulmak istenmektedir.

Özellikle bir siyasi partiye yönelik (HDP) yargı yolu ile ülke sathında yaygın olarak ve tekrarlayarak gözaltı ve tutuklama operasyonları yapılması demokratik siyasete doğrudan müdahaledir. HDP yönetici ve üyelerine yönelik kesintisiz gözaltı ve tutuklamalar dünya rekorlarına girecek boyuta ulaşmış olup bu konuda özel rapor çalışması yapılması gerekmektedir. Gerek 24 Haziran 2018

gerekse de 31 Mart 2019 seçim süreçlerinde HDP üye ve yöneticilerine yönelik gözaltı ve tutuklama furyası kesintisiz sürmüştür.

TOPLANTI ve GÖSTERİ ÖZGÜRLÜĞÜ

2018 yılı kural olarak barışçıl toplantı ve gösteri özgürlüğünün ortadan kaldırıldığı, keyfi bir şekilde izin verildiği ölçüde istisnai olarak ancak toplantı ve gösteri yapılabileceğinin olağan hale getirilmeye çalışıldığı bir yıl olarak yaşanmıştır. Bir başka deyiş ile 2018 yılı bir önceki yıl gibi toplantı ve gösteri özgürlüğü açısından da ihlallerin ve kısıtlamaların kural haline getirildiği bir yıl olmuştur.

24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleşen seçim dönemi bile 25 ilde valiliklerce alınmış toplantı ve gösteri yasakları ve izne bağlama kararları altında yaşanmıştır. 25 ilden sadece 2 valilik seçim çalışmalarını yasak kapsamı dışında bırakmıştır.

Resmi OHAL döneminde OHAL kanundaki antidemokratik düzenlemelerin verdiği yetki ile birçok ilin valilikleri çeşitli toplantı, gösteri ve etkinlikler için tek seferlik ve belli bir güne/eyleme yönelik veya ardışık olarak tüm eylemleri kapsayacak şekilde yasaklama kararları almakta idiler. Her ne kadar OHAL uygulaması 19 Temmuz 2018 itibariyle sona ermiş ise de olağanüstü halde uygulanagelen bu benzeri uygulamalar halen sürmektedir. Bu yasaklamalar jeotermal santrallerin olumsuz etkileri ile ilgili bir toplantıdan Lise ve Üniversite şenliklerine, kültür sanat ve doğa festivallerinden LGBTİ+ etkinliklerine kadar büyük bir çeşitlilik göstermektedir.

Toplantı ve gösteri hakkının esas olarak yok varsayıldığı böyle bir ortamda bile Dokümantasyon Merkezimizin tespit edebildiği kadarıyla 2018 yılında;

621 kez başta Ankara ve İstanbul olmak üzere “İşimi geri istiyorum” talebi ile gerçekleştirilen eylemlere, 10 kez Cumartesi Annelerinin açıklamalarına, 3 kez çalışma koşullarının iyileştirilmesi amacı İstanbul Havalimanı İşçilerinin eylemlerine olmak üzere toplumun çok çeşitli kesimlerinin (Ücretlerini Alamayan İşçiler, Ataması Yapılmayan Öğretmenler, sendikalar, çiftçiler, üniversitesi öğrencileri ve Hocaları, Kadın Platformları, LGBTİ+ hareketinin unsurları, mahallesi sakinleri, siyasi partiler, dernekler, meslek örgütlerinin) düzenlemek istediği barışçıl gösterilere toplam 849 müdahalede bulunulmuş, insanlar işkence düzeyine ulaşan polis şiddetine maruz kalmış olup, 2598 kişinin şikayeti söz konusu olmuştur.

Cezasızlıkla mücadele ve adalet arama ekseninde özellikle Cumartesi Anneleri ile Barış Anneleri'nin, kayıp yakınlarının ve insan hakları savunucularının İHD çatısı altında “Kayıplar Bulunsun Failler Yargılansın” haftalık oturma eylemleri her türlü baskı ve yasaklamaya karşı ısrarlı bir şekilde sürdürülmektedir. İnsan hakları savunucularının adalet arayışı bu şekilde kesintisiz olarak sürecektir.

Bu yasaklamalardan bazıları siyasal iktidarın zihniyet dünyasını açığa çıkaran sembolik öneme sahiptir. LGBTİ+ bireylerin yıllardır gerçekleştirdikleri Trans ve Onur Yürüyüşleri bu yıl da birçok ilde yasaklandı. Tüm bu yasaklara ve müdahalelere karşın çeşitli illerde insanlar bir araya gelmiştir.

SEÇME VE SEÇİLME HAKKI İHLALERİ

Türkiye’de seçimlerin demokratik, adil ve dürüst seçim ilkesine göre yürütülemeyeceğine dair öteden beri yoğun eleştiriler ve gözlem raporları bulunmaktadır. Nitekim AGİT, AK Parlamenterler Asamblesi gibi resmi olarak uluslararası bağımsız seçim gözlemciliği yapan kuruluşlar ile İHD ve

ESHİD gibi ulusal düzeyde bağımsız izleme yapmak isteyen ama izin verilmeyen kuruluşların yayınladıkları raporlar bu eleştirileri haklı çıkarır niteliktedir.

16 Nisan 2017 tarihinde OHAL ortamında yapılan Referandumda YSK'nın kanuna aykırı olarak mühürsüz oy pusulası ve oy zarflarını geçerli kabul eden kararı ile ciddi bir güven sorunu ortaya çıkmıştır. Bu nedenle, OHAL koşullarında yapılan 24 Haziran 2018 seçimleri ile 298 sayılı kanunda yapılan değişiklikler seçme ve seçilme hakkına ciddi zararlar vermiştir.

9 Şubat 2017 tarihinde çıkarılan 687 sayılı OHAL KHK'sı ile YSK'nın televizyon ve radyo üzerindeki yetkisi kaldırılmış ve böylece TV'lerin ve radyoların yanlı yayın yapması halinde cezalardan kurtulması sağlanmıştı. Bu KHK ile YSK'nın anayasal yetkisi elinden alınmıştı. Nitekim bu KHK ile 24 Haziran 2018 seçim sürecinde iktidar partisi lehine muhalefet aleyhine basın yayın alanında bir durum yaratılmıştır. Basın ve yayın kuruluşları muhalefet parti ve adaylarına daha az yer vererek halkın bilgi alma ve partilerin propaganda yapma haklarına engeller oluşturmaktadır. Zaten OHAL KHK'ları ile 170'in üzerinde basın ve yayın kuruluşu kapatılarak oldukça eşitsiz bir durum yaratılmıştı.

Erken seçim kararı alınmadan önce Hükümet tarafından 13 Mart 2018 tarihinde 7102 sayılı kanun çıkarılmıştır. Bu kanunla 298 sayılı seçimlerin temel hükümleri ve seçmen kütükleri hakkında kanunda önemli değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikleri incelediğimizde iktidarda bulunan siyasi parti lehine sonuçlar doğuracak ve seçimlerin manipüle edilmesini sağlayacak değişiklikler olduğu anlaşılmaktadır. Ana muhalefet partisinin bu kanun değişikliklerini Anayasa Mahkemesine taşıması ve AYM'nin red kararı ise oldukça vahimdir. AYM, seçimlerin adil ve dürüst seçim ilkesine göre yürütülmesi kuralını görmezden gelmiştir.

Önceki seçimlerdeki bulgularımıza göre seçim sistemi ve YSK uygulamaları seçmen kayıtlarının oluşturulmasından seçim sonuçlarının açıklanmasını kapsayan seçim sürecinde birçok uluslararası kriteri ihlal etmektedir.

Ayrımsız, her seçmenin seçimler ile ilgili bilgiye eşit erişimi ve hiçbir baskı ve zorlama ile karşılaşmadan özgür iradesi ile oy kullanması, seçimlere katılacak tüm partiler ve adayların eşit fırsatlara sahip olması seçimlerin meşruiyeti için temel kriterlerdir.

16 Nisan 2017 günü yapılan referandumla değiştirildiği ilan edilen Anayasa'dan İçişleri, Adalet ve Ulaştırma bakanlarının tarafsız kişilerden atanması kuralı kaldırılmıştı. 14 Haziran 2018 günü Şanlıurfa ili Suruç ilçesinde yaşanan vahşet bu kuralın ne kadar önemli olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur. Olayın aydınlatılması için yetkili Savcılığa yardımcı olması gereken iç işleri bakanlığının en üst görevlisi olan bakan Soylu'nun açıklamaları ve tutumu dehşet vericidir.

Bakan Soylu'nun Suruç'ta yaşanan vahşetten sonra olay yerine gitmek isteyen Diyarbakır'daki sivil toplum örgütlerini Diyarbakır çıkışına izin vermemesi ve akabinde bir televizyon kanalında bu kuruluşların tamamını hedef göstererek suçlaması suçtur.

İHD ve TİHV, 24 Haziran seçim süreci ile ilgili olarak seçim çalışmalarının resmi olarak başladığı 26 Nisan 2018 tarihinden 20 Haziran 2018 tarihine kadar gerçekleşmiş baskı ve ihlalleri içeren özel rapor açıklamışlardır. Bu raporda, baskı ve ihlaller, mülki amirlerin keyfi engelleme kararları ile güvenlik güçlerinin müdahale ve saldırılarını içerdiği gibi sivil grupların saldırı ve engellemelerini de içermektedir.

AIHM'in, Demirtaş kararı ile Türkiye'nin siyaset yapma hakkını engellediği ve böylece seçme ve seçilme hakkını ihlal ettiği resmi olarak kanıtlanmış olmaktadır.

KADINA YÖNELİK ŞİDDET SORUNU

Kadınların hakları söz konusu olduğunda 2018 yine birçok hak bakımından ihlalin yaşandığı bir yıl oldu. Kadınların yaşam hakları başta olmak üzere birçok hak ve özgürlükleri engellendi. 2018 yılında tespit edebildiğimiz kadarı ile 39 kadın intiharı olmak üzere 359 kadın öldürülmüştür. Toplumsal alanda ve ev içinde şiddete uğrayan kadın sayısı tespit edebildiğimiz kadarı ile 823'tür. Resmi rakamlar ise şiddete uğrayan kadın sayısının 10 binlerle ifade edildiğini, şiddet sonucu yaşamını yitiren kadın sayısının ise daha yüksek olduğunu göstermektedir.

8 Mart Dünya Kadınlar Günü için eylem yapmak isteyen kadınlar birçok ilde yasaklama, engelleme ve müdahaleyle karşılaştılar. Van, Diyarbakır, Antep, Mardin, Hakkari ve Elazığ'da kadınların eylem ve etkinlikleri valilik kararlarıyla yasaklandı. Ankara, Tekirdağ ve Kocaeli'de polis müdahalesi sonucu en az 31 kadın gözaltına alındı. Ayrıca Ankara'da 8 Mart öncesi yapılan ev baskınlarında sendikalardan ve sivil toplum örgütlerinden 5 kadın aktivist gözaltına alındı.

25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Mücadele Günü dolayısıyla Mardin'de kadınlar tarafından yapılmak istenen etkinlikler valilik tarafından yasaklandı. İstanbul'un Kadıköy ve Beyoğlu ilçeleri ile Diyarbakır'da eylem yapmak isteyen kadınlara polis fiziksel şiddet kullanarak müdahale etti.

2018 yılı Ocak-Kasım ayları arasında 24 kadın cinayeti davası sonuçlandırıldı. Bu davaların 10'unda "iyi hal" ya da "tahrik" adı altında faillere ceza indirimi uygulandı.

"Kadın odaklı habercilik" için yayın yapan Jinnews haber sitesi Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu (BTK) tarafından 2018 yılı içinde 7 kez erişime engellendi. Jinnews haber ajansının Diyarbakır'da bulunan ofisi polis tarafından basıldı. BTK yapılan haberleri gerekçe göstererek Diyarbakır Cumhuriyet Başsavcılığı'na Jinnews hakkında suç duyurusunda bulundu ve haber sitesi editörleri hakkında dava açıldı.

MÜLTECİLER/SIĞINMACILAR/GÖÇMENLER

Mülteciler¹ konusunda Türkiye'nin tutumu 2018 yılında da değişmemiştir. Mültecilerin sorunlarına kalıcı çözümler üretilmemektedir; izlenen politikalar kısa vadeli ve birlikte yaşamı kolaylaştırmaktan uzaktır. Suriye'de devam eden savaş nedeniyle 2011 yılından bu yana Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan kişilerin sayısı 2018 yılı sonu itibarıyla resmi verilere göre 3,5 milyonun, tahminlere göre 4 milyonun üzerindedir. Bu kişiler Türkiye'de yedinci yıllarını tamamlamış olmalarına rağmen hukuken "geçici koruma statüsü"ndedirler ve iltica hakkına erişememektedirler. Diğer hak ve hizmetler ise büyük oranda Suriye'den gelenlere odaklanmakta; sayıları yaklaşık 365.000 olan Afganistan, İran ve Afrika ülkelerinden gelen mülteciler göz ardı edilmektedir. Türkiye'de tüm mültecilerin içinde bulunduğu güvencesizlik hali, zorunlu olarak ülkelerinden ayrılan bu kişilerin, daha güvenli başka ülkeler aramasına neden olmaktadır. 2018 yılında Akdeniz'den Avrupa'ya geçmek isterken hayatını kaybedenlerin sayısı 2000'in üzerindedir.

Mültecilerin sorun yaşadığı önemli konulardan biri de Geri Gönderme Merkezleridir (GGM). Başta avukata erişimin önemli bir sorun olduğu GGM'lerde; uzun kalış süreleri ve yetersiz bilgilendirme, burada kalan kişileri ciddi bir belirsizliğe sürüklemektedir. Bu durum, mültecileri istemedikleri halde ülkelerine "gönüllü geri dönüş" itmektedir. Bir başka boyutuyla mültecilerin ülkelerine geri

¹ İnsan hakları kurumları çalışmalarında yasal statüsüne bakılmaksızın, zorunlu nedenlerle Türkiye'ye gelmiş herkes "mülteci" olarak adlandırılmaktadır. Bu nedenle devam eden cümlelerde "mülteci" ifadesi kullanılacaktır.

gönderilmesi, 24 Haziran'da yapılan başkanlık seçimlerinin öncesinde bir seçim vaadi olarak politikacıların ifadelerinde yer almıştır. Bu dönemde ulusal medya ve sosyal medyada mültecilere yönelik ayrımcılığın ve nefret söyleminin önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Takip eden dönemde de muhalefet partilerinin, iktidara yönelik eleştirilerinde mültecilerin Türkiye'deki varlığının önemli bir yer tuttuğu görülmektedir.

2018'in son çeyreğinde Suriye'den gelen mültecilerin yerleştirildiği –kamp olarak bilinen- geçici barınma merkezlerinden Hatay, Gaziantep ve Mardin'dekilerden bazıları kapatılmıştır. Burada yaşanan mültecilerden bir kısmı sınır bölgelerinde başka barınma merkezlerine yerleştirilmiş, bir kısmı ise yeni bir barınma sorunuyla karşı karşıya kalmıştır. Aralık 2017'de 21 geçici barınma merkezindeki mülteci sayısı 234.900 iken, Ekim 2018 itibarıyla 14 geçici barınma merkezindeki mülteci sayısı 174.256'dır.

EKONOMİK VE SOSYAL HAKLAR

OHAL KHK'ları ile kamudan (135 bin) ve özel sektörden ihraç edilip işsiz bırakılan 200.000 civarında emekçinin aileleri ile birlikte yaklaşık bir milyon insan açlığa mahkûm edilmiştir. Sivil ölüm diye tabir edebileceğimiz ihraçlar çok ağır bir ekonomik ve sosyal hak ihlali oluşturmaktadır. OHAL Komisyonu'nun bu hali ile çözüm üretmesi mümkün değildir. Bütün ihraçların tek bir KHK ile geri alınıp kurumların kendi içinde disiplin soruşturma süreçlerinin işletilerek darbe teşebbüsü ile ilişkili olanların tespiti yapılabilir. İhraçlarda "iltisak" kavramının kullanılmasının tamamen hukuka aykırıdır. Bu nedenle OHAL gerekçesine bağlı olarak sadece darbe teşebbüsü hususu araştırılarak karar verilebilir.

OHAL koşullarından kısıtlı olan işçi hakları daha da geriye gitmiştir. Yapılabilecek bazı grevler ertelenerek Türkiye'de fiili grev yasakları dayatılmıştır.

İstanbul üçüncü havalimanı işçilerinin hak arama eylemlerinin kriminalize edilerek işçiler üzerinde yargı baskısı kurulması siyasi iktidarın ekonomik ve sosyal haklardan ne kadar çok uzaklaştığını göstermektedir. İşçi katliamlarının sayısının giderek artması ise oldukça vahimdir.

İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclis'inin verilerine göre iş kazaları/cinayetleri sonucu 2018 yılında 1923 işçi yaşamını yitirmiştir. Son yıllarda iş kazası adı altında yaşamını yitiren işçi sayısında sürekli yükseliş vardır.

Kamu veya özel sektörde ilk defa işe girecekler bakımından ise dayatılan güvenlik soruşturmaları sonucu on binlerce kişi işe başlatılmamıştır. Sağlık alanında yaklaşık yüzlerce yeni mezun hekim işe başlatılmamıştır. İktidarın övünerek kamuoyuna açıkladığı taşeron işçilerin kadroya geçirilmesinde ise en az 500.000 işçinin güvenlik soruşturmalarını geçemediği için kadroya alınmadığı ortaya çıkmıştır.

OHAL KHK'ları ile kamu görevinden çıkarılan hekim ve diş hekimlerinin özel sektörde çalışmalarını yasaklama girişimine karşı sağlık meslek ve emek örgütlerinin kararlı duruşları nedeni ile geri adım atılmış ancak zorunlu hizmetini yapamayan ihraç hekimlerin 450 gün bekledikten sonra mesleklerini yapabilmeleri sağlanmıştır.

Ekonomik krizin etkisi ile işsizlik giderek artmakta ve buna bağlı olarak yoksulluk yaygınlaşmaktadır. İnsan haklarının amacı insanlığı korkudan ve yoksulluktan kurtarmaktır. Bu nedenle önümüzdeki dönem ekonomik ve sosyal hak alanında daha fazla mücadele edilmesi gerekmektedir.

Sonuç

İHD olarak Türkiye insan hakları ortamının iyileştirilebilmesi yolunda gelişme sağlanabilmesi için reform sürecine girilmesi gerektiğini vurgulamak istiyoruz. Bu konuda diğer insan hakları ve meslek örgütleri ile birlikte hazırlayıp Adalet Bakanlığı'na sunduğumuz "Yeni İnsan Hakları Eylem Planı Hakkındaki Görüş ve Önerilerimiz Raporunun" dikkate alınmasını vurgulamak istiyoruz.

Türkiye'nin yerel seçim sonuçlarını değerlendirerek hukukun üstünlüğüne dayalı kuvvetler ayrılığı ilkesini esas alan ademi merkezîyetçi bir yönetim anlayışını benimseyen ve insan haklarına dayalı yeni ve demokratik bir Anayasa yapmasının zorunlu olduğunu vurgulamak istiyoruz. OHAL koşullarında YSK'nın kanuna aykırı kararı ile kabul edildiği belirtilen 16 Nisan 2017 tarihli Anayasa'nın tamamen otoriter yapısından kurtulmasının gerekli olduğunu vurgulamak istiyoruz.

Türkiye'nin demokrasi ve insan hakları sorununun çözümünde en öncelikli görevin Kürt sorununda demokratik ve barışçıl çözüm sürecine geri dönmek olduğunu vurgulamak istiyoruz.

İNSAN HAKLARI DERNEĞİ